

О. П. Зоря,
к. с. н., доцент кафедри обліку та оподаткування,
Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя
М. А. Саєнко,
магістрантка 6 курсу,
Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ В КОНТЕКСТІ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

O. Zorya,
Ph.D. in Sociology, Associate Professor of Accounting and Taxation chair, Zaporozhye National Technical University
M. Saenko,
master, the 6th course, Zaporizhzhya National Technical University

ACCOUNTING AND ANALYTICAL PROVISION OF CREDIT OPERATIONS OF THE BANKING
INSTITUTION IN THE CONTEXT OF LEGISLATIVE CHANGES

У зв'язку з запровадженням вимог Міжнародного стандарту фінансової звітності 9 "Фінансові інструменти" затверджена нова редакція Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, який набрав чинності з 25 грудня 2017 року та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України (Постанова Правління Національного банку України від 11.09.2017 р. № 89 зі змінами і доповненнями, в редакції від 03.04.2018 р.), яка розроблена відповідно до загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів і стандартів та встановлює порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку, визначає характеристику і коротке призначення рахунків для відображення інформації за типовими операціями. У статті визначено методологічні засади відображення кредитних операцій в бухгалтерському обліку, а також розглянуто характеристику рахунків, що використовуються для обліку операцій з кредитування клієнтів банку. Проведено аналіз динаміки та структури обсягу кредитування, резерву під зменшення корисності кредитів клієнтам "Райффайзен Банк Аваль" за 2016—2017 рр.

In connection with the introduction of the requirements of the International Financial Reporting Standard 9, "Financial Instruments", a new version of the Accountancy Account of Ukrainian Banks has been approved, which entered into force on December 25, 2017, and the Instruction on the Application of the Accountancy Account of Banks of Ukraine (Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated 11.09.2017, No. 89 with amendments and supplements, dated 03.04.2018), which is developed in accordance with generally accepted principles and standards in international practice, and establishes according keeping accounts, defining characteristics and short-purpose accounts to display information on typical operations. The article outlines the methodological principles for the reflection of credit operations in accounting, and also describes the characteristics of accounts used to account for bank lending operations. The analysis of dynamics and structure of the volume of lending, provision for impairment of loans to clients of Raiffeisen Bank Aval for 2016—2017 is carried out.

*Ключові слова: аналіз, кредитні операції, банк, облік, резерв, фінансовий актив, фінансовий інструмент.
Key words: analysis, credit operations, bank, accounting, reserve, financial asset, financial instrument.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вчасне виявлення проблемних кредитів, оцінка якості активів може дати банку підстави для перегляду кредитної політики і коригування структури кре-

дитного портфеля, встановлення обмежень на позички з урахуванням стану галузі, особливостей регіону і типу позичальника або певних обсягів кредиту одного позичальнику, збільшення резервів для покриття

кредитних ризиків, розробку процедури списання непогашених кредитів, розробку технології погашення проблемних позичок, перегляд політики забезпечення повернення кредитів у частині використання застав, гарантії, поручительства, страхування, оптимізації порядку прийняття рішень про видачу кредитів та інші заходи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Банківське кредитування є об'єктом пильної уваги вітчизняних вчених: Базилевича В., Бутинця Ф., Васильченко З., Вітлінського В., Галасюка В., Заруби О., Івасіва Б., Ковальчука Т., Лагутіна В., Луціва Б., Пересади А., Лютого І., Міщенко В., Мороза А., Пікус Р., Пернарівського О., Савлука М., Старостіної А., Сугоняки О., Шарова О., Шелудько В.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою даної статті є розгляд ключових аспектів відображення кредитних операцій в бухгалтерському обліку банку. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- 1) визначити методологічні засади відображення кредитних операцій в бухгалтерському обліку;
- 2) розглянути характеристику рахунків, що використовуються для обліку операцій з кредитування клієнтів банку;
- 3) проаналізувати динаміку та структуру обсягів кредитування, резерв під зменшення корисності кредитів клієнтам "Райффайзен Банк Аваль" за 2016—2017 рр.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Стаття 2 Закону "Про банки і банківську діяльність" визначає банківський кредит — будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми [1].

Порядок відображення в бухгалтерському обліку кредитних операцій визначає Інструкція з бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України [2].

Бухгалтерський облік операцій із фінансовими інструментами здійснюється згідно з економічною суттю цих операцій за балансовими та позабалансовими рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України [3].

Фінансовий інструмент — контракт, який одночасно приводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу в іншого.

Фінансовий актив — це: грошові кошти та їх еквіваленти; контракт, що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства; контракт, що надає право обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах; інструмент власного капіталу іншого підприємства.

Фінансові активи створюються шляхом здійснення фінансових операцій за рахунок власного капіталу та залучених коштів. У структурі фінансових інструментів фінансовим активам належить найбільша питома вага, а в структурі фінансових активів — банківським кредитам [4].

Надані банком клієнтам кредити в національній та іноземній валюті обліковуються на рахунках другого класу "Операції з клієнтами", таких розділів

Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України: розділ 20 "Кредити, що надані суб'єктам господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю", розділ 21 "Кредити, що надані органам державної влади та органам місцевого самоврядування, які обліковуються за амортизованою собівартістю", розділ 22 "Кредити, що надані фізичним особам, які обліковуються за амортизованою собівартістю", розділ 23 "Кредити, що надані суб'єктам господарювання, органам державної влади та органам місцевого самоврядування, які обліковуються за справедливою вартістю", розділ 24 "Кредити, що надані фізичним особам, які обліковуються за справедливою вартістю". Усі рахунки для обліку наданих банком кредитів є активними. За дебетом цих рахунків проводяться суми наданих кредитів, а за кредитом — суми погашення заборгованості. Рахунки для обліку неамортизованої премії/дисконту за кредитами, які обліковуються за амортизованою собівартістю є активно-пасивні. За дебетом цих рахунків проводяться суми премії за наданими кредитами; суми амортизації дисконту під час нарахування доходів за звітний період. За кредитом цих рахунків проводяться суми амортизації премії під час нарахування доходів за звітний період; суми дисконту за наданими кредитами. Рахунки для обліку нарахованих доходів за кредитами, які обліковуються за амортизованою собівартістю є активними. За дебетом цих рахунків проводяться суми нарахованих доходів, а за кредитом — суми нарахованих доходів під час їх отримання. Рахунки для обліку резерву за кредитами, які обліковуються за амортизованою собівартістю є контр-активними. За кредитом цих рахунків проводяться суми сформованих резервів. За дебетом цих рахунків проводяться суми зменшення резервів; суми використаних резервів [3].

Розглянемо динаміку та структуру обсягів кредитування, резерв під зменшення корисності кредитів клієнтам "Райффайзен Банк Аваль" за 2016—2017 рр. Кредити — це непохідні фінансові активи з фіксованими або визначеними платежами, що не котируються на активному ринку. Угоди за ними не укладаються з метою негайного або короткострокового перепродажу та не класифікуються як торгові цінні папери або інвестиційні цінні папери, наявні для продажу. Такі активи відображаються за амортизованою вартістю з використанням методу ефективної ставки. Прибутки та збитки відображаються у консолідованому звіті про прибутки та збитки при припиненні визнання або зменшенні корисності кредитів та дебіторської заборгованості, а також у процесі амортизації. У консолідованому звіті про прибутки та збитки доходи від продажу кредитів розкриті як "Непроцентні доходи", збитки від продажу кредитів, за якими не визнано зменшення корисності на індивідуальній основі, розкриті як "Непроцентні витрати".

Кредитний ризик — це ризик понесення Банком збитку у результаті невиконання договірних зобов'язань позичальниками, клієнтами або контрагентами. Банк здійснює управління та контроль кредитного ризику шляхом встановлення лімітів на суму ризику, який він готовий взяти на себе, стосовно окремих контрагентів і географічної та галузевої концентрації, а також шляхом моніторингу рівня заборгованості до встановлених лімітів.

"Райффайзен Банк Аваль" запровадив процес перевірки якості кредитів для забезпечення завчасного виявлення можливих змін кредитоспроможності контрагентів, включаючи регулярний перегляд забезпечення. Ліміти стосовно контрагентів встановлюються шляхом застосування системи класифікації кредитного ризику, яка встановлює рейтинг ризику для кожного контрагента. Рейтинги ризику підлягають регулярному перегляду. Процес перевірки

якості кредитів дозволяє Банку оцінювати потенційний збиток у результаті ризиків, на які він наражається, та вживати відповідні заходи для їх усунення.

Для аналізу кредитної якості клієнтів, "Райффайзен Банк Аваль" сегментує кредитний портфель на наступні категорії клієнтів: великі підприємства — категорія включає кредити, надані Банком великим корпоративним клієнтам; малі підприємства — категорія включає кредити, надані Банком підприємствам малого та середнього бізнесу; фізичні особи — категорія включає кредити, надані Банком фізичним особам; мікропідприємства — категорія включає кредити, надані Банком підприємствам малого та середнього бізнесу, які не відносяться до категорій великих та малих підприємств за критеріями об'єму реалізації та сумами наданих кредитних коштів, які визначаються внутрішніми політиками Банку. Сегментація клієнтів Банку між категоріями "великі підприємства" та "малі підприємства" базується на обсягах реалізації підприємства та сумі наданого кредиту, які визначаються внутрішніми політиками Банку [5].

Станом на 31 грудня 2017 року нормативи кредитного ризику "Райффайзен Банк Аваль", встановлені Національним банком України, були дотримані та були такими: Н7 "Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента" (нормативне значення не більше 25%) 12,04 %, Н8 "Норматив великих кредитних ризиків" (нормативне значення не більше 800%) 21,92 %, Н9 "Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами" (нормативне значення не більше 25%) 2,45%.

Проведено аналіз кредитів клієнтів "Райффайзен Банк Аваль" за 2016—2017 рр. Кредити клієнтам 2016 році склали 54165437 тис. грн, з них великим підприємствам 32182281 тис. грн, кредити малим підприємствам 3563980 тис. грн, кредити фізичним особам 16447125 тис. грн, кредити мікропідприємствам 1972051 тис. грн, резерв під знецінення корисності кредитів (26241811) тис. грн. Усього кредитів за мінусом резервів 27923626 тис. грн. Кредити клієнтам 2016 році склали 44755504 тис. грн, з них великим підприємствам 32580004 тис. грн, кредити малим підприємствам 2814076 тис. грн, кредити фізичним особам 7825106 тис. грн, кредити мікропідприємствам 1536318 тис. грн, резерв під знецінення корисності кредитів (7406818) тис. грн. Усього кредитів за мінусом резервів 37348686 тис. грн.

Банк визнає оціночний резерв під очікувані кредитні збитки за: фінансовим активом, що оцінюється за амортизованою собівартістю; фінансовим активом, що оцінюється за справедливою вартістю з визнанням переоцінки в іншому сукупному доході; зобов'язаннями з кредитування та фінансовими гарантіями; фінансовою дебіторською заборгованістю [14].

Розглянуто резерв під зменшення корисності кредитів клієнтам. Узгодження змін резерву під зменшення корисності кредитів клієнтам за категоріями є таким: на 1 січня 2017 р. всього 26241811 тис. грн, з них великим підприємствам 10612745 тис. грн, малим підприємствам 1845146 тис. грн, фізичним особам 12715701 тис. грн, мікропідприємствам 1068219 тис. грн. Зменшено за рік складає (1679785) тис. грн, з них великим підприємствам (1117061) тис. грн, малим підприємствам (145062) тис. грн, фізичним особам (353097) тис. грн, мікропідприємствам (64565) тис. грн. Списання за рік складає (16988751) тис. грн, з них великим підприємствам (6625895) тис. грн, малим підприємствам (1365328) тис. грн, фізичним особам (8316799) тис. грн, мікропідприємствам (680729) тис. грн. Відновлення за рік складає 19032 тис. грн, з них великим підприємствам 6154 тис. грн, малим підприємствам 4935 тис. грн, фізичним особам 7813 тис. грн, мікропідприємствам 130 тис. грн. Курсові

різниці за рік складають (185489) тис. грн, з них великим підприємствам (34826) тис. грн, малим підприємствам (27863) тис. грн, фізичним особам (114460) тис. грн, мікропідприємствам (8340) тис. грн. На 31 грудня 2017 р. всього 7406818 тис. грн, з них великим підприємствам 2841117 тис. грн, малим підприємствам 311828 тис. грн, фізичним особам 3939158 тис. грн, мікропідприємствам 314715 тис. грн. Зменшення корисності на індивідуальній основі на 31 грудня 2017 р. всього 7163037 тис. грн, з них великим підприємствам 2707446 тис. грн, малим підприємствам 309975 тис. грн, фізичним особам 3848975 тис. грн, мікропідприємствам 296641 тис. грн. Зменшення корисності на сукупній основі на 31 грудня 2017 р. всього 243781 тис. грн, з них великим підприємствам 133671 тис. грн, малим підприємствам 1853 тис. грн, фізичним особам 90183 тис. грн, мікропідприємствам 18074 тис. грн. Всього зменшення корисності кредитів на 31 грудня 2017 р. всього 7406818 тис. грн, з них великим підприємствам 2841117 тис. грн, малим підприємствам 311828 тис. грн, фізичним особам 3939158 тис. грн, мікропідприємствам 314715 тис. грн.

Загальна сума кредитів, зменшення корисності яких визначено на індивідуальній основі, до вирахування суми резерву під зменшення корисності таких активів на 31 грудня 2017 р. всього 9215759 тис. грн, з них великим підприємствам 4695193 тис. грн, малим підприємствам 330748 тис. грн, фізичним особам 3888613 тис. грн, мікропідприємствам 301205 тис. грн.

Узгодження змін резерву під зменшення корисності кредитів клієнтам за категоріями є таким: на 1 січня 2016 р. всього 30701715 тис. грн, з них великим підприємствам 10984685 тис. грн, малим підприємствам 2579808 тис. грн, фізичним особам 15912830 тис. грн, мікропідприємствам 1224392 тис. грн (Зменшено)/ нараховано резерву за рік складає (30499) тис. грн, з них великим підприємствам (465137) тис. грн, малим підприємствам (70898) тис. грн, фізичним особам 398991 тис. грн, мікропідприємствам 106545 тис. грн. Списання за рік складає (7400168) тис. грн, з них великим підприємствам (879077) тис. грн, малим підприємствам (895289) тис. грн, фізичним особам (5251566) тис. грн, мікропідприємствам (374236) тис. грн. Відновлення за рік складає 37275 тис. грн, з них великим підприємствам 20585 тис. грн, малим підприємствам 12086 тис. грн, фізичним особам 3981 тис. грн, мікропідприємствам 623 тис. грн. Курсові різниці за рік складають 2933488 тис. грн, з них великим підприємствам 951689 тис. грн, малим підприємствам 219439 тис. грн, фізичним особам 1651465 тис. грн, мікропідприємствам 110895 тис. грн. На 31 грудня 2016 р. всього 26241811 тис. грн, з них великим підприємствам 10612745 тис. грн, малим підприємствам 1845146 тис. грн, фізичним особам 12715701 тис. грн, мікропідприємствам 1068219 тис. грн. Зменшення корисності на індивідуальній основі на 31 грудня 2016 р. всього 25976267 тис. грн, з них великим підприємствам 10497333 тис. грн, малим підприємствам 1841980 тис. грн, фізичним особам 12595430 тис. грн, мікропідприємствам 1041524 тис. грн. Зменшення корисності на сукупній основі на 31 грудня 2016 р. всього 265544 тис. грн, з них великим підприємствам 115412 тис. грн, малим підприємствам 3166 тис. грн, фізичним особам 120271 тис. грн, мікропідприємствам 26695 тис. грн. Всього зменшення корисності кредитів на 31 грудня 2016 р. всього 26241811 тис. грн, з них великим підприємствам 10612745 тис. грн, малим підприємствам 1845146 тис. грн, фізичним особам 12715701 тис. грн, мікропідприємствам 1068219 тис. грн. Загальна сума кредитів, зменшення корисності яких визначено на індивідуальній основі, до вирахування суми резерву під зменшення корисності таких активів на 31 грудня 2016 р. всього 2835084 тис. грн, з них великим підприємствам

12752138 тис. грн, малим підприємствам 1893559 тис. грн, фізичним особам 12654803 тис. грн, мікропідприємствам 1050324 тис. грн.

Процентні доходи, нараховані за кредитами, стосовно яких був визнаний резерв під зменшення корисності на індивідуальній основі, за 2017 рік, становили 599 079 тис. грн (2016 р.: 695 329 тис. грн).

Розмір та види застави, що вимагається Банком, залежать від оцінки кредитного ризику контрагента. "Райффайзен Банк Аваль" запровадив основні принципи прийнятності різних видів застави та параметрів оцінки.

Основні види отриманої застави включають: при комерційному кредитуванні: об'єкти нерухомого майна, запаси та дебіторська заборгованість; при кредитуванні фізичних осіб: застава житла, комерційна нерухомість. Банк зі встановленою періодичністю здійснює моніторинг ринкової вартості застави, переоцінку її вартості, вимагає додаткової застави згідно з базовими умовами.

Станом на 31 грудня 2017 року "Райффайзен Банк Аваль" мав концентрацію кредитів у розмірі 7685500 тис. грн, наданих десятьом найбільшим позичальникам або групам позичальників (17,17% загального кредитного портфелю) (2016 р.: 10349362 тис. грн, 19,11%). За цими кредитами було сформовано резерв у розмірі 548555 тис. грн (2016 р.: 6586754 тис. грн) [5].

ВИСНОВКИ

Таким чином, розглянуто методологічні засади бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України, які встановлюють порядок ведення кредитних рахунків клієнтів у контексті законодавчих змін, з метою надання доречної та корисної інформації користувачам фінансової звітності для їхньої оцінки обсягів, часу та невизначеності майбутніх грошових потоків суб'єкта господарювання. Підсумувавши результати проведеного аналізу динаміки та структури обсягів кредитування, резерву під зменшення корисності кредитів клієнтам "Райффайзен Банк Аваль" за 2016—2017 рр., можемо зазначити, що ключовими перспективами його подальшого розвитку збільшення обсягів кредитування є: нарощування корпоративного кредитування за рахунок підвищення ділової активності; зменшення частки валютних кредитів та зменшення валютних ризиків; підвищення активності банку у сфері інвестиційного та інноваційного кредитування.

Літератури:

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" № 2121-14 від 07.12.2000 р. зі змінами і доповненнями, в редакції від 04.05.2018 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>

2. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України (Постанова Правління НБУ № 14 від 21.02.2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://bank.gov.ua/document/download?docId=64650484>

3. План рахунків бухгалтерського обліку банків України (Постанова Правління Національного банку України № 89 від 11.09.2017 зі змінами і доповненнями, в редакції від 03.04.2018 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0089500-17>

4. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 "Фінансові інструменти" (Наказ Міністерства фінансів України від 30 листопада 2001 року № 559 зі змінами і доповненнями, в редакції від 09.08.2013 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.help/.../polozhennya-standart-buhgalterskogo-o...>

5. Річний звіт "Райффайзен Банк Аваль" за 2017 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.aval.ua>

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine "On Banks and Banking", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (Accessed 05 July 2018).

2. National Bank of Ukraine (2018), Resolution "Instruction on accounting of operations with financial instruments in banks of Ukraine", available at: <https://bank.gov.ua/document/download?docId=64650484> (Accessed 05 July 2018).

3. National Bank of Ukraine (2017), Resolution "Plan accounts for banks of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0089500-17> (Accessed 05 July 2018).

4. Ministry of Finance of Ukraine (2001), Order "Regulation (Standard) of Accounting 13 "Financial Instruments", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01> (Accessed 05 July 2018).

5. Raiffeisen Bank Aval (2018), "Annual report for 2017", available at: <https://www.aval.ua> (Accessed 05 July 2018).

Стаття надійшла до редакції 09.07.2018 р.

ІНВЕСТИЦІЇ.

ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

www.investplan.com.ua

Передплатний індекс: 23892

Виходить 24 рази на рік

Видання включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІКИ та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ